

18 · Vurderinger og sammenfatning

Datidige vurderinger af påvirkningens gennemslagskraft og vestlige modtræk

Danske myndigheder anså omkring 1952 ikke østblokkens indsats i den kolde krigs kulturkamp for effektiv. Man noterede sig, at de kommunistiske frontorganisationer ganske vist var skudt op i Danmark som paddehatte efter 1945 og var blevet en væsentlig faktor i den kolde krig med tillokkende tidsskrifter, rundskrivelser, foredrag, film og ofte kontingentfri mulighed for deltagelse i forskellige arrangementer og aktiviteter. Men samtidig vurderede man, at kommunisternes bestræbelser på at skabe en fælles fredsfront mod Vestalliancen var mislykkedes, da deres forskellige tiltag blev opfattet som sektariske af den øvrige befolkning. Ikke-kommunistiske medlemmer fandt ret hurtigt ud af, at de handlede på andres direktiver. Det var myndighedernes indtryk, at den rent ideologiske kamp i kultur- og foreningslivet reelt var blevet afgjort i løbet af 1947, hvor mange danske ungdomsforeninger f.eks. havde udmeldt sig af DUV.¹ Det var også vurderingen, at hvis man kunne tale om succes for kommunistiske sports- og kulturarrangementer, var det mere underholdningsværdien end ideologien, der tiltrak. I 1953 havde man opgjort antallet af danske deltagere på den anden store ungdomsfestival i Bukarest til 1.340, hvoraf 60% var kommunister. I 1957 var tallet 900, og i 1959 og 1962 var det faldet til 300.

PET's vurdering er blevet bekræftet fra mange sider i den senere historieforskning. Den ideologiske kamp blev for danskernes vedkommende afgjort i årene 1947-48. Kommunisterne fik et effektivt modspil på det ideologiske plan. Forklaringerne herpå er mange. De vestlige socialdemokratiske bevægelser havde tidligt oplevet truslen fra kommunisterne i deres vælgergrundlag. Fra 1944 var det den socialdemokratiske bevægelse, der først var ude i en frontkamp på arbejdspladser og i foreningslivet. Desuden øvede danske og norske socialdemokrater fra 1945 en indsats i de vestlige parallelorganisationer inden for studenter-, kvinde- og ungdomsbevægelsen, som den britiske Labour-udenrigsminister Ernest Bevin forankrede i det britiske statsbudget.² CIA støjtede til med midler fra 1949. Støtten gik blandt andet til World Assembly of Youth (WAY), Coordinating Secretariat (COSEC) og National Union of Students (NUS). Daværende formand for the *International*

¹ Udateret kilde, formentlig fra 1952.

² Richard J. Aldrich, „Putting Culture into the Cold War: The Cultural relations Department (CRD) and British Covert Information Warfare“, *The Cultural Cold War in Western Europe 1945-1960*, 2003, s.109-133.

Commission of the Swedish Federation of Students, socialdemokraten Olof Palme, var aktiv i en britisk-amerikansk indsats for kulturelle modforanstaltninger i den vesttyske zone i årene 1948-1949.³ Fra dansk side deltog blandt andet Per Hækkerup, formand for Dansk Socialdemokratisk Ungdom, DSU, 1946-1952, i arbejdet for at udskille den kommunistiske indflydelse i ungdomsbevægelsen. Den engelske labourregering skal også have aftalt med den danske bevægelse, at DSU skulle være igangsætter for et socialdemokratisk samarbejde med tyskerne med henblik på at dæmme op for den østtyske ungdomsbevægelse, *Freie Deutsche Jugends* indflydelse i europæiske venstreorienterede bevægelser.⁴

I 1947 foretog Moskva af frygt for politisk underminering en række ekskluderinger af ikke-kommunister i det sovjetisk forankrede foreningsnetværk. I december 1947 ekskluderede Moskva en dansker fra studenterorganisationens ledelse, og i februar 1948 fulgte en sovjetisk beslutning om eksklusion af fire skandinaviske foreninger fra DUV.⁵ Under disse indtryk udmeldte en mængde danske foreninger sig kollektivt fra de internationale foreninger.⁶

Danskernes skepsis over for organisationsarbejde på tværs af jerntæppet havde også rod i en stadig mere kritisk holdning til østblokkens politik. F.eks. rettede danske ungdomsforeninger stærke protester mod østblokkens politiske system efter henrettelsen af den bulgarske oppositionsleder Petkov i 1947.⁷ Den sovjetiske magtovertagelse i Prag, det diplomatiske pres på Finland og påskekrisen i februar-marts 1948 forårsagede en almindelig splittelse i dansk foreningsliv med de gamle partier på den ene side og DKP på den anden. Splittelsen ramte blandt andet i modstandsbevægelsen *Frit Danmark*, i *Studentersamfundet* og i *Dansk Ungdoms Fællesråd*.⁸

Endnu en forklaring på østblokkens svage position i kulturkampen lå i Marshallhjælpens propagandaværdi. Politisk lykkedes planen godt i Danmark. Der var ganske vist skepsis over for den moderne, industrialiserede amerikanske nation, der i sin politiske kultur og tradition befandt sig langt fra den skandinaviske. Men mens eliten var draget af sikkerhedsgarantier og dollarhjælp (liberaliseringen af handelen måtte man tage med i købet), blev befolkningen gennem massekultur og forbrugsgoder draget mod USA – et land,

³ Karen Paget, „From Stockholm to Leiden: The CIA's Role in the Formation of the International Student Conference“, *The Cultural Cold War in Western Europe 1945-1960*, 2003, s. 134-167.

⁴ Henning Kjeldgård, *I skyggen af den kolde krig, Internationalt ungdomsarbejde 1957-1966 og derefter*, 2002, s. 126-128; Robert Pedersen, „Et klart mål og en nøgtern forståelse. Per Hækkerup og dansk udenrigspolitik“, *Vandkunsten*, 9/10, juni 1994, s. 171-178.

⁵ Joel Kotek, *La jeune garde. La jeunesse entre KGB et CIA 1917-1989*, 1998, s. 193-195.

⁶ Udtalelser fra formanden for Dansk Ungdoms Fællesråd, Chr. Kelm-Hansen, oktober 1956.

⁷ Jordan Baev, „The Two Poles of the Cold War Confrontation in Europe: Bulgaria and the Nordic Countries“, paper fra CWIHP-konferencen *Between Solidarity and Neutrality: The Nordic Countries and the Cold War 1945-1991*, Reykjavik 24.-27. juni 1998.

⁸ Morten Thing, *Kommunismens kultur*, bd. II, 1993, s. 789, 801; Poul Dam, „Efterkrigstiden og ungdomskommissionen“, *DUF. Dansk Ungdoms Fællesråd 1940-1980*, 1981, s. 21-25.

man ellers ikke var så godt kendt med.⁹ USA-fascinationen var medvirkende årsag til en bredt forankret accept af regeringernes vestorientering i udenrigspolitikken.

Desuden førte USA systematisk propaganda for amerikansk politik og kultur på europæisk plan. Marshallplanens strategier for værn mod kommunistisk agitation i de europæiske befolkninger hvilede på antagelsen om, at „produktivitetspolitikken“ ville dæmpe befolkningernes trang til klassekamp. Informationsstrømme skulle overbevise om – og erfaringerne gerne følge efter, at bekæmpelse af arbejdsløshed, lønstigninger og øget velfærd var en følge af produktionsudvidelser baseret på det markedsøkonomiske princip.¹⁰ Denne propaganda indgik i NATO's politiske strategi. I Udenrigsministeriets akter findes en tilkendegivelse fra Danmark lydende: „Med henblik på at forberede den offentlige mening på øgede forsvarsanstrengelser bifalder Danmark OEEC's forslag, at vedtage en deklARATION om produktionsudvidelse for at tilkendegive, at der sideløbende med oprustningen sker en videreførelse af det økonomiske fremskridt.“¹¹ Den danske regering tilføjede internt, at den accepterede en fremhævelse af den danske sociallovgivning og høje levestandard, blot det ikke kunne anvendes mod Danmark i Annual Review.¹² Et samarbejde mellem den amerikanske administration og proamerikanske kredse i fagforeningstoppen bidrog også til bestræbelserne på at neutralisere den kommunistiske propaganda. I 1949 oprettedes *International Confederation of Free Trade Unions (ICFTU)*, som kort efter opnåede den danske fagbevægelses tilslutning.¹³

USA førte propaganda for Marshallhjælpen i samarbejde med den danske regering. Publicityarbejdet var en del af „aftalen“ fra 1947 og indledtes i 1948. En amerikansk medarbejder tilknyttedes ECA-missionen i Danmark. OEEC-kontoret på den danske ambassade i Paris deltog, ligesom den amerikanske ambassade i Danmark, i pr-arbejdet. Informationsstrategien bestod på den ene side i systematisk udbredelse af kendskab til amerikanske varer og livsstil og på den anden side i positiv omtale af den borgerlige, markedsøkonomiske samfundsmodel.¹⁴

Myndighederne havde dog til stadighed blik for risikoen for kommunistisk påvirkning og infiltration og fulgte af den grund organisationer som *International Forening af Demokratiske Jurister, IFDJ*, og deres protester over det dan-

⁹ Jussi Hanhimäki, „A Culture Clash? The United States and Scandinavia during the Cold War“, konferencepaper ved *The Nordic Countries and the Cold war*, Reykjavik, 24.-27. juni 1998.

¹⁰ Anthony Carew, „The Politics of productivity and the Politics of Anti-Communism: American and European Labour in the Cold War“, *The Cultural Cold War in Western Europe 1945-1960*, 2003, s. 73-91.

¹¹ „Udkast til instruks til Steensen-Leth angående NATO's målsætning“, d. 9. oktober 1952, vedtaget i Det interministerielle Koordinationsudvalg for NATO-sager, UM 105.G.9.

¹² Møde i Det interministerielle Koordinationsudvalg for NATO-sager, d. 22. juni 1953, UM 105.G.9.

¹³ K. Petersen og R. Schmidt, „Gemensam nordisk front“, *Arbetshistoria* 4/2001, s. 42-46.

¹⁴ Marianne Rostgaard, „Kampen om sjælene – dansk Marshallplan publicity 1948-1950“, *Historie*, 2002, 2.

ske forsvars tilpasning til vestmagternes forsvar i 1950, *Verdensrådets Føderation af Lærereforeninger*, FISE, der fordømte „nedskæringer af bevillingerne i skolerne som følge af krigsforberedelserne“, præster med kontakter til Verdensfredsrådet, der oprettede „kristelige fredsföreninger“, videnskabsmænd under WFSW og deres protester mod masseødelæggelsesvåben i årene 1953-54 og dansk-tysk forsvarssamarbejde, samt lærernes sammenslutning mod krig. Myndighederne havde konstateret, at et dansk KVD-medlem gennem sin post som sekretær i Verdensfredsrådet afdeling i Wien gennem 1950'erne koordinerede faggrupperne i Danmark.¹⁵

Regeringernes reaktioner

Også i tømbrudsperioden var vurderingen, at faren i afspændingen ikke lå i propagandens appel, men i infiltration, spionage og anden undergravende virksomhed, som blev mulig via trafikken gennem jerntæppet.¹⁶

I forbindelse med konferencer organiseret af *Verdensfredsrådet* i Danmark begyndte de danske regeringer fra 1952 med visumkrav og ad hoc-vurderinger af, hvorvidt arrangementet som det officielt hed „var i dansk interesse“, at nægte besøgende fra østblokken indrejse. „Interessen“ var reelt afhængig af, om den pågældende frontorganisation stod på NATO's liste over „parakommunistiske organisationer“.¹⁷ Denne visummetode førte i de fleste tilfælde til, at arrangementerne blev aflyst eller flyttet over på den anden side af jerntæppet. Dette fremgår af en liste tilsendt NATO i 1956, efter at NATO's Informations- og Kulturkomité over for Danmark havde bemærket, at det ved en sammenligning af mødereferater havde vist sig, at *Verdensfredsrådet* havde udvist en særlig interesse for at afholde arrangementer i Danmark.¹⁸

Over for medlemslandene omtalte generalsekretær i NATO Lord Ismay i 1952 den risiko for NATO's sammenhold, som østblokkens „psykologiske krigsførelse“ udgjorde, og opfordrede de enkelte medlemslande til aktivt at neutralisere østblokkens kampagner for at sprede defaitisme i befolkningerne. NATO lagde i trusselvurderingerne af østblokkens kampagner ikke mindst vægt på den samlede rolle, som medlemsstaterne indtog i Sovjetunionens vestpolitik og understregede, at en østlig påvirkningssucces øgede faren for en svækkelse af Vestens politiske sammenhængskraft. I 1955 kom

¹⁵ Diverse rapporter 1952-1961; „Medlemsforslag om opprättande af atomvåpenfri zone i Norden“, 17. december 1960, sidstnævnte i UM 119.k.4.b.

¹⁶ Rapport udarbejdet af afd.chef Hesselund Jensen, afd.chef Erling Christiansen og legationsråd Sigvald Kristensen, 13. december 1955, 105.T.1.f/1; „Angående Sovjetunionens afspændingspolitik“, rapport af 15. oktober 1955, UM.5.a.5; „Eventuel vestlig deltagelse i verdens ungdomsfestivalen i Moskva 1957“, referat af 3. september 1956, UM. 105.T.1.f/1.

¹⁷ Bl.a. „International medicinsk „fredsuekongres“ i København“, 28. januar 1953; Notat af Ole Bjørn Krafts d. 4. september 1953; Notits Oldenburg d. 10. maj 1954, alle i UM 5.E.95.

¹⁸ Dansk indberetning fra juni 1956.

endnu en opfordring fra Lord Ismay, denne gang om koordinering af medlemslandenes politik i forhold til østblokkens påvirkningsstrategier.¹⁹

Det fremgår af både den interne beslutningsgang og af korrespondancen til NATO, at de danske regeringer mente, at man af hensyn til ytringsfriheden i landet ikke kunne være restriktiv over for østblokkens propaganda. Det ville skabe indenrigspolitiske problemer. At dømme efter de danske indberetninger om østblokkens folkelige kampagner, som jævnlige blev sendt til alliancen, havde østblokkens propaganda kun ubetydelig indflydelse i den danske offentlighed.²⁰ Propagandaens ringe grobund var de danske regeringers argument for ikke at iværksætte modpropaganda fra centralt hold. Sådanne tiltag ville, fremhævede regeringen, være kontraproduktive. De ville kunne udnyttes propagandamæssigt fra kommunistisk side som tegn på politisk (amerikansk) kontrol og NATO-inspirerede restriktioner. Det ville virke stødende på den danske offentlighed.²¹

En skrivelse til NATO fra 1956 gav dækkende udtryk for den danske politik for modforholdsregler i perioden – en politik, som kortvarigt blev stillet i bero i 1956 efter Ungarnsopstanden, men som blev genoptaget allerede fra 1957. Skrivelsen er en reaktion på et britisk papir af 3. juli 1956 om foranstaltninger mod østlig propaganda. Briterne talte på den ene side om, at vestmagterne ud fra et afspændingsmotiv skulle øge kontakterne over jerntæppet „for at få Sovjetunionen ud af sin isolation“, men på den anden side samtidig føre en restriktiv politik for aktiviteter i hjemlandet. Danmark accepterede hovedlinjerne i briternes forslag, men indvendte, „at det ikke syntes rimeligt at binde de øvrige til en koordineret, restriktiv udvekslingspolitik“, „at sådanne forholdsregler ikke var mulige i Danmark – og næppe heller ønskelige“. Man kunne nok overvåge delegationerne ved tekniske rundvisninger. „Men det var ikke et godt billede af demokratiets væsen, hvis sportsfolk og kulturfolk blev holdt i kort snor.“²²

Kampagnerne rettet mod det militære spørgsmål

Vurderingerne af, hvorvidt østblokkens mere snævert sikkerhedspolitiske kampagner havde en indvirkning på danskernes holdninger, var svingende. I 1954 konkluderede man, at påvirkningen var uden den store betydning. Det

¹⁹ UM's kommentar af 25. marts 1952 til brev 13. marts 1952 fra Det Nordatlantiske Stedfortræderråd til UM angående ekspertudvalg til kamp mod kommunistisk ideologi, UM.105.M.2.g; „Virkningerne af Sovjets afspændingspolitik på den offentlige mening i Vesten“, referat af 11. oktober 1955 vedrørende PO/55/800, 22. september 1955, UM. 105.T.1.f/1.

²⁰ Erik Schram-Nielsens kommentar i forbindelse med møde i det Nordatlantiske Stedfortræderråd 25. marts 1952. E. Schram-Nielsens bemærkninger til H.H. Mathiesens referat af 27. maj 1952 om fastlæggelse af dansk politik i NATO-propaganda, UM.105.M.2.g. Møde i Det interministerielle Koordinationsudvalg for NATO-sager, 22. juni 1953, UM.105.G.9.

²¹ Memo af 13. december 1953, UM. 105.T.1.f/1.

²² Øst-vest kontakter. Informations- og kulturkomitéens rapport, referat af 2. juli 1956. 105.T.1.f/1.

skyldtes de samme forhold, som hæmmede kommunisterne i den almindelige samfundskritik og kulturkamp, nemlig at fredspartisanerne og *Dansk Fredskonference* blev betragtet som sekteriske i den danske offentlighed. Appellerne fik kun få underskrifter, og selvom organisatorerne fra 1954 koncentrerede sig om mere snævre sikkerhedspolitiske og militære kampagner for neutralitet, nåede fredsfronten ikke så bredt ud som ambitionerne lagde op til.²³ Efter 1956 bekymrede myndighederne sig for infiltration af de danske uafhængige fredsbevægelser gennem enkeltpersoners indflydelse. Man opfattede eksempelvis *Dansk Fredskonference* som en kommunistisk frontorganisation.²⁴ Dansk Fredskonference var udsprunget af *Fredens tilhængere* og satte den politiske dagsorden i danske ungdoms- og fredsforeninger. I ledelsen sad blandt andet den radikale folketingskandidat Thomas Christensen. Thomas Christensen havde i øvrigt, som det fremgår af kapitel 17, kontakter til DKP og den sovjetiske ambassade og blev anbefalet som en potentielt god forbindelse af Ib Nørlund, Knud Jespersen og Willy Fuglsang.²⁵

Et eksempel på strømninger, som ikke adskilte sig fra sovjetiske forhåbninger til udviklingen i Danmark, var vedtagelser ved et Ungdommens fredsstævne angående nedsættelse af tjenestetiden, krav om nedsættelse af militærudgifterne og protester mod atomvåben på dansk jord. Ved samme lejlighed skulle Thomas Christensen have krævet „Danmark ud af NATO“.²⁶ Gennem SF'ere (tidligere DKP'ere) øvede *Verdensfredsrådet* også fra 1960'erne indflydelse på *Aldrig mere Krig* og *Kampagnen mod Atomvåben*. Myndighederne konstaterede i 1963, at der var kontakt mellem KMA's ledelse og den sovjetiske ambassade.

Fra slutningen af 1950'erne vurderede PET, at østblokken havde stigende succes i kampen om danskernes sindelag. Ideologien om de to lejre appellerede kun snævert inden for kommunisternes egne rækker, mens risikoen for en atomkrig i Skandinavien var et tema, som PET antog bedre kunne vinde stor folkelig bevilgenhed. Østblokken blev bedre til at tilpasse kampagnerne til lokale forhold og formulere dem på en måde, som afspejlede generelt pacifistiske eller antimilitaristiske strømninger. At den folkelige kritik mod oprustning havde en slagside, fordi den ofte rettede sig mod vestlige forhold, og sjældnere mod østblokken, var også et gunstigt udgangspunkt for regimerne i øst.

²³ Rapporter fra februar 1954 og oktober 1956.

²⁴ Kilde fra juni 1958, der henviser til skrivelse fra Dansk Fredskonference vedr. farerne ved radioaktiv nedfald af 14. maj 1958, underskrevet af Thomas Christensen.

²⁵ Eksempelvis referat af samtale med Knud Jespersen og Willy Fuglsang 3. maj 1961, indberetning af ambassadør K. Levytjkin 10. maj 1961, RGANI, f. 5, op. 50, d. 326, l. 77; Referat af samtale med Ib Nørlund 18. juli 1961, indberettet af ambassadør K. Levytjkin 19. juli 1961, RGANI f.5, op. 50, d. 326, ll. 135-136; Referat af samtale med Thomas Christensen 1. oktober 1961, indberetning af ambassadør K. Levytjkin 3. oktober 1961, RGANI f. 5, op. 50, d. 326, ll. 154-155.

²⁶ Udateret rapport, formentlig fra 1956.

Myndighederne noterede sig i 1960 fremkomsten af to nye dækorganisationer, som afspejlede tendenserne: „Komitéen for Oplysning om Atomfaren“ og „Komitéen til fremme af en uafhængig dansk forsvarspolitik“. Efter 1959 fulgte myndighederne også SF, der betegnedes som en „mæglende“ faktor i dansk arbejderbevægelse, og som „udnyttedes i den kommunistiske verdensstrategi – hvad enten denne udnyttelse sker med eller imod de danske revisionisters viden og samtykke.“²⁷ Atombevægelsens og SF's udbrydergruppe „Gruppe 61“ blev ligeledes holdt under observation. Også FE holdt øje med denne såkaldt „antimilitaristiske front“.

Regeringens foranstaltninger

De danske myndigheders tilbageholdenhed med fra regeringshold at modvirke kampagner rettet mod Danmarks NATO-medlemskab blev gentaget gennem 1950'erne, navnlig når NATO foreslog medlemslandene en informationspolitik for at stimulere den offentlige forståelse for NATO-medlemskabets og forsvarsudgifternes nødvendighed.²⁸ Den danske repræsentant havde dog i 1951 fremført, at regeringen var opmærksom på „tilnærmelse og dermed politisk påvirkning mellem kommunister og visse ikke-kommunistiske kredse hvad angår radikal pacifistisk indstilling“.²⁹ Men det fremgår også, at regeringerne var forbeholdne. På et internt møde foreslog den danske repræsentant i NATO, Erik Schram-Nielsen at forsvare den danske liberale politik, f.eks. for afholdelse af fredskongresser, ud fra argumentet, at det i dansk perspektiv tjente Atlantpagtinteresser at være tolerant og åben.³⁰ Det fremgår ikke, om regeringen anvendte denne argumentation. I skrivelsen til NATO fra juli 1953 meddelte regeringen, at Danmark ikke „befattede sig med NATO-propaganda“, men gjorde en række indsatser på andre planer. Således fremgik det at „I danske gymnasier var der f.eks. undervisning i P. Munchs bog *Samfundskundskab*, hvori NATO omtales som en defensiv regional pagt mellem demokratier“ og at „Forsvaret underviste i NATO“, at „Hjemmeværnet havde 50-60.000 medlemmer og var folkeligt funderet“. og at „Den danske presse og radio udførte et positivt oplysningsarbejde“. Udenrigsministeriets pressebureau holdt nær kontakt med lederskribenter og udenrigspolitiske medarbejdere, „som trak på NATO's informationshåndbog“. Private initiativer såsom sammenslutningen til oplysning om Atlantpagten udgav et månedligt nyhedsbrev i et oplag på 10.000 eksemplarer, som distribueredes i politiske partier, fagbevægelse, studentergrupper og andre organisa-

²⁷ Rapport fra maj 1960.

²⁸ „Virkningerne af Sovjets afspændingspolitik på den offentlige mening i Vesten“, referat af 11. oktober 1955 vedrørende PO/55/800, 22. september 1955, UM. 105.T.1.f/1..

²⁹ Referat af drøftelser i Atlantrådet, 25. april 1951, UM 105.K.2.a.

³⁰ Møde i Det interministerielle Koordinationsudvalg for NATO-sager, referat af 22. juni 1953, UM.105.G.9.

tioner. Det defensive formål blev understreget ved at „Foreningen brugte pindsvinet som symbol og holdt foredrag o.l.“ Endelig fremhævede regeringen, at civilforsvaret „som institution“ repræsenterede „det defensive i alliancen“.³¹

I 1955 understregede regeringen over for NATO det arbejde, der lå i det private initiativ „Sammenslutningen til Oplysning om Atlantpagt og demokrati“. Fra 1955 havde Sammenslutningen reorganiseret sig og udvidet sin virksomhed under et nyt navn: Atlantsammenslutningen. Regeringen bemærkede at rådets næstformand og sekretær „ved udtalelser til presse og radio har ydet et meget værdifuldt bidrag til vejledning af den danske offentlighed på linje med regeringens bestræbelser i denne henseende“.³²

Meget tyder på, at regeringerne lagde en indsats i diskrete aftaler med den borgerlige presse. *Berlingske Aftenavis* kørte i juli 1950 en kampagne mod *Fredens Tilhængere* og *Stockholmkampagnen*. Avisen trykte en annonce med følgende ordlyd: „Da jeg har skrevet mit Navn under „Stockholmappellen“ under falske Forudsætninger, tilbagekalder jeg herved min Underskrift

Navn.....

Adresse.....

Jeg anmoder *Berlingske Tidende* om at viderebefordre denne Del af Kuponen som Bevis for, at jeg har trukket min Underskrift tilbage“.

Ifølge avisens udgave 19.juli 1950 havde omkring 10.000 danskere benyttet sig af tilbagekaldelsesmuligheden. Kampagnen mod *Stockholmappellen* var i øvrigt et eksempel på den borgerlige presses metoder, der bestod i dels at bruge kulturpersonligheder til at tale for Atlantpagten og det vestlige samarbejde, dels at kompromittere fredspartisanerne med kontrollen fra Moskva.³³

Efter 1950 var politikken at bagatellisere eller ignorere fredsfrentens offentlige aktiviteter. F.eks. afviste *Statsradiofonien*, der fra 1953 kom til at hedde Danmarks Radio, at transmittere fra fredsfrentens kongresser.³⁴ Ifølge *Dansk Fredskonferences nyhedstjeneste* bragte den etablerede presse ikke *Fredens Tilhængeres* og *Dansk Fredskonferences* appeller. De blev kun trykt fredsoffensivens egne aviser og blade.³⁵

Blandt de forslag til modforanstaltninger, som medlemslandene diskuterede i NATO, afviste danske myndigheder f.eks. at forhindre, at *Verdensfredsrådet* etablerede sig i Finland, efter at organisationen var blevet tvunget til at opgive Wien som hovedsæde i 1956. Det danske svar var, at „Danmark principielt ikke blandede sig i politiske forhold, særligt ikke i finske forhold for at bevare et godt forhold til Sovjetunionen“.³⁶ Skønt tøvende gik Danmark dog

³¹ Memorandum, 4. juli 1953, UM.105.G.9.

³² Angående Sovjetunionens afspændingspolitik, 15. oktober 1955. UM.5.a.5.

³³ Maleren Harald Leth samt forfatteren Kai Friis Møller i *Berlingske Aftenavis* 4. Juli 1950.

³⁴ Kilde fra august 1953.

³⁵ *Dansk Fredskonferences Nyhedstjeneste*, november 1957.

³⁶ Kilde fra juni 1957.

Da jeg har skrevet mit Navn under »Stockholm-Appellene« under falske Forudsætninger, tilbagekalder jeg herved min Underskrift.

Navn.....

Adresse.....

Jeg anmoder »Berlingske Tidende« om at viderebefordre denne Erklæring til »Fredens Tilhængere«.

Jeg beder endvidere »Berlingske Tidende« opbevare denne Del af Kuponen som Bevis for, at jeg har trukket min Underskrift paa »Stockholm-Appellen« tilbage.

Navn.....

Adresse.....

Annoncen hvormed man kunne tilbagetrække sin underskrift på Stockholm-appellen, bragt i Berlingske Tidende 10. juli 1950, ledsaget af artiklen øverst.

ind i nogle af de såkaldt „positive“ foranstaltninger mod anti-NATO kampagner på festivaler og ved andre af østblokkens arrangementer, som var blevet drøftet i NATO. Danskerne skulle selv i 1956 have foreslået at afholde en modfestival i Danmark i NATO-regi, hvilket dog ikke blev realiseret.³⁷ I 1959-60 koordinerede regeringen med danske ungdomsorganisationer, herunder Dansk Ungdoms Fællesråd, at boykotte ungdomsfestivalen i Moskva. Danmark rapporterede til NATO, at man fulgte den britiske linje, der bestod i „ikke selv at iværksætte propaganda“, men at „udfylde huller, der findes i oplysningsarbejdet“ ved „diskrete råd og lejlighedsvis økonomisk bistand til nationale ungdomsorganisationer“. Rapporten omtalte Union of Socialist Youth's sommerskole i København 11.-23. september 1960, et DUF-seminar i Espergærde 25. september 1960 og et arrangement for Fagforeningsungdom for ulandsarbejde i oktober 1960. Alle samarbejdede med WAY og COSEC.³⁸

Sammenfatning

I den tidlige kolde krigs periode var det østblokkens mål med Sovjetunionen i front at ændre den sikkerhedspolitiske orientering, som Danmark havde lagt sig fast på ved medlemskabet af NATO i 1949. Østblokken gjorde sig ikke illusioner om dansk udtræden. Men den søgte at skabe grundlag for en isolering af Danmark i alliancen. Påvirkningsarbejdet manifesterede sig i østblokkens pressekampagner, der nedfældede sig i kommunistisk støttede medier i Danmark og det fandt udtryk i aktioner udført af de sovjetisk-, østtysk- og DKP-støttede organisationer, der afholdt demonstrationer og konferencer og udformede resolutioner, appeller og flyveblade med adresse til de danske regeringer. Kampagnernes hensigt var at bremse Danmarks militære integration i NATO og at opnå dansk støtte til deltagelse i et kollektivt sikkerhedssystem uden om USA, til oprettelse af freds- og atomfri zoner i Nordeuropa og til udelukkelse af NATO's styrker fra Østersøen.

Samtidig søgte østblokken gennem samme kanaler og med samme midler at øve en langsigtet, ideologisk påvirkning. Den kolde krigs „kulturkamp“ stod mellem det socialistiske og det liberalt-borgerlige livssyn. Disse kampagner gik ud på at få befolkningen til at nære uvilje mod den kapitalistiske samfundsmodel og mod amerikansk livsstil. Denne ideologiske påvirkning blev gennem 1950'erne koblet til de sikkerhedspolitiske kampagner, idet østblok-

³⁷ Referat af 3. september 1956, „Eventuel vestlig deltagelse i verdensungdomsfestivalen i Moskva 1957“ UM 105.T.1.f/1. Skrivelse fra den danske repræsentation i NATO, 15. september 1960, UM 5.E.95.

³⁸ Skrivelse fra Undervisningsministeriet af 10. oktober 1960, UM 5.E.95.a.; „Foranstaltninger til modvirkning af kommunistisk propagandavirksomhed blandt ungdommen i de uforpligtede lande“, indberetning fra DANATO, 21. december 1960, UM.5.E.95.a.

ken her søgte at skabe afstand mellem Danmark og dets to store NATO-allierede, Vesttyskland og USA.

Effekten af østblokkens kampagner i den tidlige kolde krigs periode var begrænset på grund af et relativt stærkt bloksammenhold i vestblokken. Sammenholdet havde flere årsager. I Danmark såvel som i det øvrige Vesteuropa var den socialdemokratiske bevægelse truet af kommunisterne på sit vælgergrundlag og var tidligt fremme med antikommunistiske kampagner i fagbevægelsen. Marshallhjælpen i 1948 med dens udsigt til forbrugsgoder skabte en positiv indstilling til USA i den brede befolkning, mens det sovjetiske kup i Prag samme år tegnede et billede af undertrykkelse i øst. Korea-krigen gødede jorden for en bred accept af tysk genoprustning.

Mens de ideologiske kampagner stort set ikke fik indvirkning i Danmark, fandt østblokkens kampagner for svækkelse af NATO-samarbejdet en lidt bedre klangbund. Det hang sammen med en tradition for neutralitet i Danmark, antimilitaristiske strømninger i den socialdemokratiske og radikale bevægelse og endelig, at kampen mod Tyskland stod i frisk erindring. Presset på Danmarks militære orientering rykkede dog ikke på dansk NATO-politik i perioden.

